

יהודה עמיחי

מבחר תרגומי שירה נשכחים

הביא לדפוס: גדעון טיקוצקי

כמתרגם נודע עמיחי בעיקר הודות למסירותו לשירת אלֶּה לְסֶקֶר־שילה, המשוררת הגרמנייה-יהודייה הגדולה. לצד זאת תרגם יצירות אחדות בפרוזה ובדרמה, הבולטות שבהן – 'נדודים' להרמן הסה ו'ממלא המקום' לרולף הוכהוט; אך ככלל היה התרגום אפיק שולי ביצירתו. אף על פי כן מגֵּלָה ההתחקות אחר תרגומי השירה שפרסם פה ושם בעיתונים ובכתבי העת הצטברות נאה. רוב התרגומים הם מעין צילומי הֶבֶזֶק המלמדים על עניינו של עמיחי, ולו בתקופה מסוימת, ביצירתם של משוררים-עמיתים. לעיתים אלה "תרגומי חליפין": עמיחי תרגם לעברית משירתם של ידידים שסייעו בהפגשת הקהל דובר האנגלית עם כתיבתו – כך במקרה של טד יוז ושל דניס סילק. לעיתים אלה תרגומים שהזמן גרמם, עִם ביקורם בארץ של משוררים נודעים דוגמת פאול צלאן ורוברט גרייבס, או בעקבות מפגשים בפסטיבלי שירה בין-לאומיים; במקרים אלה היו תרגומי עמיחי מן הגשרים הראשונים בין היוצרים לבין קוראי העברית.

גם אם חלק מן התרגומים נעשה לעת מצוא הרי שניתן לשמוע בכולם את נימת קולו השירי המובחנת. זו ניכרת כאן בין השאר בנטיית המשורר-המתרגם, המתבררת בהשוואה אל מקור חלק מן היצירות, להנמיך את ה"טמפרטורה" השירית במגוון דרכים: למשל על ידי הימנעות מאוצר מילים מוגבה (הגם שהמשלב מוקפד), בדילול סימני קריאה ושאלה, בריכוך זוויות שיריות חדות – הנגרמות לדוגמה מטיפוגרפיה פחות שגרתית – או בהעדפת הסמלי על פני הגשמי. מקצת השינויים פורטו בהערות שניתנו כאן. התרגומים מיצירת נלי זק"ש ודניס סילק נענים למהלך שאריה לודוויג שטראוס כינה "מזמור תהלים שב לגבולו": ניכרת עֲמדה כפולת פנים מצד המתרגם, המשיב את השירים הלועזיים אל נופיהם הישראליים או היהודיים ומנגד מצווה לשמור על ריחוקם, על זרותם.

בשנה החולפת צוינו מאה שנה להולדת עמיחי (1924-2000) בסדרת אירועים בארץ ובחו"ל; הופעת התרגומים כאן היא מחוות "הו!" למשורר. את השירים הכשיר לדפוס עמית בן-יהודה. תודה למכון גנזים מיסודה של אגודת הסופרים, שממנו נדלה עיקר המידע שהוביל אל התרגומים, ובעיקר לבני משפחת עמיחי ובראשם חנה רעיתו, על שאפשרו למשות את היצירות הללו מִיָּם העיתונות וכתבי העת, כעת.

גדעון טיקוצקי

ריינר מריה רילקה

יום סתיו

כָּל הָעֵלִים נוֹשְׁרִים, נוֹשְׁרִים כְּמֶרְחֹק,
כְּמוֹ כְּמוֹשׁ גָּנִים בְּתוֹךְ רִקְיעַ.
וְהֵם נוֹשְׁרִים בְּהִבָּעָה שׁוֹלֵלָה.
וּבְלִילוֹת הָאֲדָמָה כְּבִדָּה נוֹפֶלֶת
מִכָּל הַכּוֹכָבִים אֶל הַבְּדִידוֹת.

נוֹשְׁרִים כָּלֵנוּ וְגַם זֶה הַיָּד.
וְהַסֵּתֶכֶל בְּאַחֲרִים, בְּכָל שְׁלֵכֶת.
אֲבָל אֶחָד יֵשׁ שֶׁיְדוֹ מוֹשְׁכֶת
וּמַחֲזִיקָה אֶת הַנְּשִׁירָה הַזֹּאת בְּלֹאט.

שיר ערש

אִם אֵי־פַעַם אֲאִבְדֶּךָ
הַתּוֹכְלִי לִישׁוֹן בְּנִחַת,
בְּלִי שְׁאֵת־לַחַשׁ בְּלַחַשׁ
כְּאֶמִיר מֵעַל רֹאשְׁךָ?

בְּלִי שְׁלִידָה אֶהְיָה
עַר, לְשֵׁים מְלוֹתֵי עֲלִיָּה,
עַל שְׁנֵי שְׁדֵיךָ, עַל עֲצֻמוֹתֶיךָ.
כְּשִׁמּוֹרוֹת לָךְ אֲשִׁים עַל פֶּה.

בְּלִי אֲשֶׁר אוֹתְךָ אֶסְגֹּר
לְהַשְׁאִירָךְ עִם כָּל שְׁשֻׁלְךָ הוּא,
כְּמוֹ אֵיזָה גֵן, אֲשֶׁר בּוֹ הָאָחוּ
עִם הַמוֹן כּוֹכְבִּיּוֹת וּמֹר.

תרגיל ליד הפסנתר

זִמְזוּם הַקִּיץ. כֹּה מְלֹאֹת שְׁעוֹת הַצִּהּרִים;
בְּמִבּוֹכָה נִשְׁמָה בְּגָדָה אֲשֶׁר רָבִס.
הַכְּנִיסָה בְּתַרְגִּיל לְשִׁתֵּי יָדַיִם
אֶת כָּל חֲשָׁקָה לְמַצִּיאוֹת־מִמּוֹשׁ,

שִׁיתֶכֶן וְהִיא תִּבּוֹא מֵחֶרֶץ, הָעֶרֶב...
אֲשֶׁר נִמְצְאָת אוֹלִי, אֶךְ מִסְתִּירִים...
אֶת כָּל הַגֵּן הַמְּפֻנֵּק הַרְגִּישָׁה פֶּתַע
לְפָנַי הַחֲלוֹנוֹת הַגְּבוּהִים.

הַפְּסִיקָה, הַסְתַּכְּלָה לַחוּץ, שְׁלֹכָה יָדֶיהָ
בְּסִפּוֹר שִׁיָּהָ אֶרֶץ חֶפְצָה.
פֶּתָאם אֶת רֵיחַ הַיֶּסְמִין דְּחֹתָה
בְּכַעַס. הִיא מְצָאָה שֶׁהוּא פּוֹגֵעַ.

פאול צלאן

מנדורלה

בִּשְׁקֵד – מָה כְּתוּב, מָה עוֹמֵד בִּשְׁקֵד?
הָאֵין.

עוֹמֵד הָאֵין בִּשְׁקֵד
עוֹמֵד לוֹ שֵׁם וְעוֹמֵד.

בָּאֵין – מִי עוֹמֵד כָּאן? הַמֶּלֶךְ.
עוֹמֵד הַמֶּלֶךְ, הַמֶּלֶךְ;
עוֹמֵד לוֹ כָּאן וְעוֹמֵד.

תִּלְתֵּל יְהוּדִי, לֹא תֹאפִיר.

וְעֵינֶךָ – לָאן עוֹמֶדֶת עֵינֶךָ?
עֵינֶךָ עוֹמֶדֶת לְקִרְאֵת הַשֵּׁקֶד.
עֵינֶךָ, לְקִרְאֵת הָאֵין עוֹמֶדֶת
עוֹמֶדֶת לְצַד הַמֶּלֶךְ
כֶּךָ עוֹמֶדֶת לָהּ וְעוֹמֶדֶת.

תִּלְתֵּל אָדָם, לֹא תֹאפִיר.
שֵׁקֶד רִיק, בְּכָחוֹל מֶלֶךְ מְזֻהָר.

והיפה

והיפה שאותו מרטת, והשער
שאת מורטת:
איזה מסרק
יחליק אותו שוב, את השער היפה?
איזה מסרק,
בידו של מי?

והאבנים שהערמת,
שאת מערימה,
לאן יטילו את הצללים,
ולאיזה מרחק?

והרוח החולפת מעל,
והרוח:
התחטף את אחד הצללים,
למדד אותו אליך?

דְּוִי־בֵּיתִי אֶתָּה אֱלֹהִים, לֹא
נָתַן לְגֹר בּוֹ. לֵכֵן
בּוֹנִים אָנוּ וּבּוֹנִים, לֵכֵן
עוֹמְדֵת לָהּ.
הַמָּטָה הָעֲלוּבָה, – בְּגֶשֶׁם,
שֶׁם הִיא עוֹמְדֵת.

בּוֹאִי, אֶהְיֶה
זֶה שְׁאָנוּ שׁוֹכְבִּים פֹּה, זֹהִי
הַמְּחֻצָּה – דִּי לּוֹ
בְּשָׁלוֹ בְּעֶצְמוֹ, שְׁתִּי פְּעָמִים.

הַנִּיחִי לוֹ, שְׂיִהְיֶה לוֹ
עֶצְמוֹ כָּלוּ, כְּמַחְצִית
וְשׁוֹב מַחְצִית. אֲנַחְנוּ
עֲרוּץ־מָטָה הַגֶּשֶׁם, שְׂיָבוֹא
וְיִיבֹשׂ אוֹתָנוּ

.
הוא לא בא. הוא לא מִיבֹשׂ אוֹתָנוּ.

לַעֲת מִשְׁתֶּה יַיִן וּתְחוּשֵׁת אֲבִדוֹן, לַעֲת
תֵּם שְׁנִיָּהֶם:
רִכְבֵּתִי דֶרֶךְ הַשְּׁלֵג, אֶתָּה שׁוֹמֵעַ,
רִכְבֵּתִי עַל אֱלֹהִים לְמֶרְחָק – לְקִרְבָּה, הוּא שָׁר,
זו הִיְתָה
רִכְבֵּיתֵנוּ הָאַחֲרוֹנָה מֵעַל
לְמַכְשׁוּלֵי־בְנֵי־אָדָם.
הֵם הִתְכּוֹפְפוּ, בְּשִׁמְעֵם
אוֹתֵנוּ מַעֲלֵיהֶם, הֵם
כָּתְבוּ, הֵם
שָׁקְרוּ־הִפְכוּ אֶת צִהֲלֵתֵנוּ
לְאַחַת
מִלְּשׁוֹנוֹתֵיהֶם עֲשִׁירוֹת הַתְּמוּנָה.

אַךְ מִי הֲרִיק אֶת הַחֹל מִתּוֹךְ נַעֲלִיכֶם
כְּשֶׁהָיָה עֲלֵיכֶם לָקוּם לְמִיתָה?
חֹל שִׁישְׂרָאֵל קִבֵּץ הַבֵּיתָה,
חֹל נְדוּדֵיו?
חֹל סִנֵּי בּוֹעֵר
עִם גְּרוֹנוֹת זְמִירִים מְעֻרָּב
עִם כִּנְפֵי פִרְפְּרִים מְעֻרָּב
עִם עֵפֶר הַכְּמִיָּה שֶׁל נַחֲשִׁים מְעֻרָּב
עִם כָּל מָה שֶׁנֶּאֱשָׁר מַחְכֶּמֶת שְׁלֹמֹה מְעֻרָּב
עִם הַמֹּר שֶׁבְּסוֹד הַלְעָנָה מְעֻרָּב –

הִיא הָאֲצָבָעוֹת
שֶׁהֲרִקְתָּן אֶת הַחֹל מִנַּעֲלֵי מַתִּים
מִחֵר כָּבֵד תִּהְיֶינָה עֹפֵר
בְּנַעֲלֵי אֵלֶּה שֶׁיִּבּוֹאוּ אַחֲרֵיכֶן!

לְשׁוֹא
 נִשְׂרָפִים הַמִּכְתָּבִים
 בְּלִיל הַלֵּילוֹת
 בַּמְדוּרָה הַמְנוּסָה
 כִּי הָאֱהָבָה מִתְפַּתֶּלֶת מִתּוֹךְ הַסֵּנָה שְׁלָה
 מִפִּית בְּעֻנָּיִים
 וּבִלְשׁוֹנוֹת אֵשׁ מִתְחִילָה הִיא כָּבֵד
 לְנִשְׁקֵךְ אֶת שְׁמִיָּה שְׁאִינָם נִרְאִים
 כְּשֶׁאֲשַׁמְרֵת לִילָה תִטִּיל אֶפְלוֹת בִּקְיָר
 וְהָאִיר
 רוֹטֵט מִצְפִּיּוֹת
 עִם הַחֶבֶל שֶׁל הָרוֹדֵף הַנוֹשֵׁב
 מִתְפַּלֵּל:

חֲכֵה
 עַד שֶׁתִּשְׁכַּנֶּה הָאוֹתִיּוֹת
 מִן הַמְדָּבָר הַיּוֹקֵד
 וְאֶכּוֹלוֹת בְּפִיּוֹת קְדוֹשִׁים

חֲכֵה
 עַד שֶׁגִּיאֻלוּגִית־הֶרְפָּאִים שֶׁל הָאֱהָבָה
 נִפְעָרֶת
 וְלוֹהֶטֶת דָּרָךְ דּוֹרוֹתֶיהָ
 וּמּוֹאֶרֶת בְּהִצְבָּעָה נִלְהַבֶּת
 תִּמְצָא שׁוֹב אֶת דְּבַר־בְּרֹאשִׁיתָהּ:

כֹּאֵן עַל הַנִּיר
 אֲשֶׁר בְּמוֹתוֹ יִשְׁיֵר:
 וַיְהִי
 בְּרֹאשִׁית

וַיְהִי

אֶהוּבִי

וַיְהִי

בַּמְנוּסָה
אִיזוֹ קִבְּלַת פָּנִים גְּדוּלָּה
בְּדֶרֶךְ –

עֲטוּפָה
בְּבֶד הָרוּחוֹת
רְגָלִים בְּתַפְּלַת הַחוּל
שְׁלֻעוֹלָם לֹא יוּכַל לוֹמַר אֲמֵן
כִּי הוּא מְכָרָח
מְסַנְפִּיר אֶל כָּנֶף
וְהִלָּאָה.

הַפְּרָפֶר הַחוּלָּה
עוֹד מַעֲט יֵדַע שׁוֹב עַל יָם –
אֶבֶן זוֹ
שֹׁבָה כְּתֵב הַזְּבוּב
מְסָרָה אֶת עֲצָמָה לְתוֹךְ יָדֵי –

בְּמִקּוֹם מוֹלָדֶת
אֲנִי אוֹחֶזֶת בְּהֶפְכָּיוֹת הָעוֹלָם –

בָּא אֶחָד
 מִרְחוֹק
 בְּשֹׁפָה
 אֲשֶׁר אוֹלִי אֶת הַצְּלִילִים
 תִּסְתֵּם
 בְּצִהְלַת הַסּוּסָה
 או
 בְּצִיּוֹן
 גּוֹזְלֵי הַקִּיכָּלִי
 או
 גַּם כְּמִשּׁוֹר חוֹרֵק
 הַחוֹתֶה כָּל קֶרֶבָה.

בָּא אֶחָד
 מִרְחוֹק
 בְּתַנּוּעוֹת הַכָּלֵב
 או
 אוֹלֵי הָעֶכְבְּרוֹשׁ
 וְחֶרֶף
 אִם כֶּה, הַלְבִּישֶׁהוּ חֵם
 יִתְכַּן
 וַיֵּשׁ לוֹ אֵשׁ מִתַּחַת לְסוּלְיֹת
 (אוֹלֵי הוּא רֶכֶב
 עַל מָטְאוֹר)
 אִם כֶּה, אֵל תִּגְעֶר בּוֹ
 אִם מְרַבֵּדֶה הַמִּנְקָב יִזְעַק –

זֶר תִּמְיֵד חוֹבֵק אֶת
 מוֹלְדָתוֹ בְּזוֹרְעוֹ
 כְּמוֹ יְתוּמָה
 שְׁלֹמֶעֱנָה לֹא יַחֲפֹשׂ אוֹלֵי כָלוּם
 מִלְּבַד קָבֵר.

אינגבורג בכמן

ימים בלבן

בְּיָמִים אֵלֶּה אֲנִי קָמָה עִם עֲצֵי הַלְבָּנָה
וְסוֹרֶקֶת אֶת שְׁעַר הַחֹטָה שְׁלִי מִתּוֹךְ מִצְחִי
מוֹל מְרָאָה עֲשׂוּיַת קֶרֶח.

מֵהוּל בְּנִשְׁמָתִי
הוּא הַחֲלָב
קְלוֹת הוּא שׁוֹצֵף בְּשַׁעַה מְקַדְמָת.
וּבְמִקּוֹם שְׁאֲנִי מְפִיחָה עַל הַזְּגוּגִית יוֹפִיעַ,
מְצִיד בְּאַצְבַּע יְלָדוֹתִית,
שׁוֹב שְׁמָךְ: תְּמִימוֹת
אַחַר זְמַן רַב כָּל כָּךְ.

בְּיָמִים אֵלֶּה לֹא יִכָּאֵב לִי
שְׁאֲנִי יִכּוֹלָה לְשַׁכַּח
מִשְׁאֲנִי מִכְרָחָה לְזִכּוֹר.

אֲנִי אוֹהֶבֶת עַד לַהֵט לְבוֹן
אֲנִי אוֹהֶבֶת וּמוֹדָה בְּבִרְכוֹת אֲנִיגְלִיּוֹת.
לְמַדְתִּין תּוֹךְ תַּעֲוִפָּה.

בְּיָמִים אֵלֶּה אֲנִי זוֹכֶרֶת אֶת הַשַּׁחַף
אֲשֶׁר בּוֹ עָלִיתִי
וּבוֹ הִתְנוּפָפְתִּי
אֶל אֶרֶץ לֹא תֹאֲרָה.

בְּאַפֶּק אֲנִי מְשַׁעֲרֶת,
בְּכָל זֶהָר שְׁקִיעֶתָּה,
אֶת יְבִשְׁתִּי הַמְּפִלָּאָה
שָׁם, אֲשֶׁר שְׁלַחָה אוֹתִי
בְּכַתְנַת מָתִים.

אֲנִי חִיָּה וְשׁוֹמַעַת מִרְחוֹק
אֶת שִׁירַת הַבְּרָבוֹר שְׁלָה.

תמונת לילה רומית

אם לוח הנדנדה של שבע הגבעות
יחטף אותנו מעלה, הוא גם יגלש
מכבד על ידינו ומחבק
לתוך המים האפלים.

יטבל לתוך טין הנהר, עד שבחיקנו
יאספו הדגים.
אם יגיע תורנו
נדחק שוב.

צונחות הגבעות
אנו עולים ומחלקים
כל דג עם הלילה.

איש לא ירד.
כה ודאי הוא, שרק האהבה
והאחד את השניה מעלים.

מרטין בובר

נעורים

אַתֶּם אֶת עֲצֻמְכֶם מִיִּסְרִים.
בְּלִי לְמַצָּא, תַּחֲפָשׁוּ לְשׁוֹא,
אֵךְ לִי אֶפְלוּ מִשָּׂא הַחַיִּים
שֶׁשׁוֹן הוּא וְשִׁיר נִשְׁגָּב.

אַתֶּם מְקַרִּיבִים עֲצֻמְכֶם קֶרֶבָן
לְאַשֶׁר רְחוֹק מְאֹד
אֶבֶל לִי אֶפְלוּ רִגַע קָטָן
מִזִּבְחַת הוּא, רַב־הוֹד.

וְאַתֶּם שׁוֹאֲלִים עֲצֻמְכֶם: "לִבִּי,
לִשְׁם מָה הִרְהוּרִים עֲצוּבִים?"
אֶבֶל תֵּאֲוֹתִי שְׁקָטָה בִּי
וְשָׁמִי רַחֲבִים, רַחֲבִים.

הניצול מן המערכה

למות ללא תקוות להיות מוקם לתחייה
בידי מכשפות, אוספות שלל, להמלט מהן
ולעמוד עוד פעם במגרש האמונים המצחצח.
חי, מצלק ומעטר, חרבי זקופה בכף ידי
בראש פלגתי החדשה, האמיצה.

הזאת היא השמחה? להיות שוב חי, ללא ספק,
וכל השאר מתים. האם תריח את בשמו
של ורד בר ראשון בשיח
האם תקסם לאזנה שירת צפור
כאלו היא עצמה חברה אותה?

ושמא זאת שמחה: אחר ההתאבדות הכפולה
להיות מוקם ומשקם, ולב על לב,
להחליק על שערה, לרחץ הדם החי
ולחפש מיד את הכלה הצעירה והתמימה,
לחש בחשך: הלעולם ועד?

מונים את הפעימות

את, אֶהוּבָה, וְאֶנִּי
(הוא לוחש) אֶת וְאֶנִּי
וְאִם אֵין אֵלָא אֶת וְאֶנִּי
מָה אֶכְפֵּת לָךְ וְלִי

מונים את הפעימות
מונים את פעימות הלב לאט, עד מות
הזמן, כדם, שותת עד מות בפעימות.
על גבם ישכבו ערים.

יום לא עבות
לילה, ויום לא עבות
אך סער גדול יחול על ראשם יום אחד
משמים מרים.

היכן נהיה
(תלחש היא) היכן נהיה
כשמות יפגע בנו, היכן נהיה
שנינו, את וְאֶנִּי?

לא שם, אלא כאן
(ילחש הוא) רק כאן.
כפי שאנו כאן, יחדו, עכשו וכאן.
תמיד את וְאֶנִּי

מונים את הפעימות
מונים את פעימות הלב לאט, עד מות
הזמן, כדם, שותת עד מות בפעימות.
על גבם ישכבו ערים.

הווארד שוורץ

קול קריעה

אֶפְלוּ עֲכָשׁוּ
כְּשֶׁאַתָּה קוֹרֵא מַלְיָם אֱלֹה
אִשָּׁה אֶפְלָה
עוֹמֶדֶת מֵאַחֲרֶיךָ
אֲשֶׁר קוֹרֵעַת דְּפִים אֱלֹה
לְקַרְעִים

כָּבֵר נִשְׁבֵּר הַשָּׁקֵט
בֵּין הַהִבְרוֹת
קוֹל הַקְּרִיעָה
עוֹלָה סְבִיבָךְ
אַתָּה מַעֲלָה אֶת הַחֹמוֹת סְבִיבָךְ
אֶךְ אֶת הַשָּׁקֵט אֵין לְהַצִּיל

שׁוּם דָּבָר
גַּם לֹא הִיעָרוֹת אֲשֶׁר
מְפִזְרִים זֶרְעֵיהֶם בְּמַעְגָּל
שׁוּם דָּבָר
לֹא יוֹכֵל לְשַׁחֵזַר אֶת הַדְּפִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר נִשְׁרוּ לְמַרְגְּלוֹתֶיהָ.

הנשארים לפליטה

זֶאֱב עוֹר
כְּמַעֵט נָטוּל פָּנִים
עוֹקֵב אַחֲרֵינוּ
כְּשֶׁאֲנוּ זוֹחִלִים עַל הָאֲדָמָה
וְשׁוֹכְכִים בְּשֶׁקֶט
גּוֹפּוֹ
שׁוֹמֵר עַל קְבָרָנוּ.

שְׁתִּי לְטָאוֹת
מוֹכִילוֹת אוֹתָנוּ
אַחַת עוֹרֶת
הָאַחֲרֵת נִשְׁבָּעָה
לְשֶׁקֶט.

עשיית חשבון

תְּמוּרֹת כָּל עֵנָן אֶפֶל אֲזַהֲרָה אֲדַמָּה.

תְּמוּרֹת כָּל לֶהָב בְּהִיר מִן הַשָּׁמֶשׁ
חִיָּה הַתּוֹקֵעֶת צִפְרִיָּה
בַּחֲשֵׁךְ.

תְּמוּרֹת כָּל יַעַץ פָּצוּעַ
שָׁמֶשׁ אֶפֶלָה הַנוֹשֶׁרֶת מִן הָרָקִיעַ.

דניס סילק

במרתף

א

אבא ואמא
ארד למרתף למצא אתכם,
מקום שהעריקים מתכננים
בתוך חביות מליחים
ממשלוח ישן.
אנו מתחלקים בירשת צללים
של שדים בלי ערך – לא משהו מלכותי,
דיסה זו שאנו אוכלים יחדו
היא הדבר הטוב ביותר שאני יכול להציע
אכילה אטית בכף, אמא
אכילה יגעה, אבא

ב

בנכם לומד
חפץ גדול כחצי הסהר בצפרן אצבעו;
אצבעות עובדות ומתות.
חצי סהר פורח במרתף
נבלע על ידי שדים.
לא להתידד עמם
כעלות מדרגות המרתף
תגענה מלותי,
אבא ואמא
לרחבה קטנה
חצי סהר שאין לכבשו.

תקרית גבול באבו תור

עֲקַרְתָּ בֵּית בְּשָׁבִיל אֶף אֶחָד,
היא התפשטה בַּעַת הִירִיּוֹת,
דְּבָרָה אֶל עֵבֶר מַחֲנֶה הָאוֹיֵב,
וּנְפֹשָׁה נִשְׁעָנָה עַל אֶדֶן הַחֲלוֹן.

יִכְלַת לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ בְּעַד הַמִּשְׁקָפֶת:
בְּתוֹלָה זָקְנָה שֶׁל דְּמָמָה,
תִּדְבֵּר וּתְדַבֵּר בְּלִי הֶרֶף
הַפְּטָמוֹת תִּדְבַּרְנָה; לֹא כְּדִי לְהַרְגִּיז,
אֶךְ בְּרֵב בְּדִידוּתָן.

השיר של ורדה

הָאֵם אוֹכְלִים שָׁם?
חֲשַׁבְתִּי שְׂאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל הִיא בֵּית מַחֲסֵה לַעֲנִיִּים
אוֹ מְקוֹם שָׁבוּ שׁוֹכְבִּים.
הָאֵם יְכוּלִים לְהֵלֵךְ שָׁם?
הָאֵם הִיא כְּמוֹ לוֹנְדוֹן? הִישׁ בָּהּ חֲלוֹנוֹת?

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹרֵאת לָךְ
תִּשְׁוֹבָה לְאֵילָן הָאֲבוֹת.
בְּהוֹנוֹת לֹא יוֹדְעוֹת לָאֵן לְלַכֵּת.
יְהִיו לָךְ כָּךְ הֶרֶבָה,
אֶל תִּשְׁוֹטֵט שָׁם בְּאַנְגְּלִית.
קַח אֶת הַכּוֹבֵעַ שֶׁלָּךְ וְאֶת הָרֹאשׁ שֶׁלָּךְ, לָךְ!

ברחוב

אֵינְנִי מִכִּיר אוֹתָךְ בְּרוּחוֹב, אָבֵל פֶּעַם
הַחֲזִיקְתָּ בְּיָדִי אֶת הָעֵסֶק שְׁלִי, הָעֵסֶק הַחֲיוֹנִי שְׁלִי.

מתוך טריפון

מִשׁוֹם שָׁאִין נָהָר בִּירוּשָׁלַיִם
הָאֵם אֶתָּה חוֹשֵׁב שְׁאֶתָּה הָרַחֵל לְשָׁחוֹת?

עֲלִיךְ לְשָׁחוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַפְּרָצוּפִים
וְלִלְעַג לְחִלְמִישׁ.

אֶפְלוּ הַמַּחְצָבָה הַפּוֹצַעַת הִיא
אָכֵן שְׂבָקְשָׁה לְהִיּוֹת מִיָּם.
הַנֶּדְבָךְ הַמֵּת שֶׁל הַחוּמָה מִכִּיר אוֹתָךְ.

הַחֲזֹר חֲיוֹךְ לְמִטְפָּחוֹת, שָׁחָה
סָבִיב הַחוּמָה הַטּוֹרְקִית שֶׁל הָעִיר.
נִפְנוּף גַּל יָבֵשׁ.

Y.M.H.A. בירושלים

מתוך מדרוך ירושלים (מהדורה שנייה):
האם יש שעורים ב-Y.M.H.A.?
אתה יכול לאמר להם שמות החיות באנגלית.
שעורי אנגלית לילדי העברים?

בדקדוק משלמים למכלת
האור, בדרך מוֹנֶרָה,
מוצא את ידך הזדונית על פני הלוח.

זה מתחיל משמאל.
היד הזאת, כמו כל פונה זדונית,
כלה לב, אינה יודעת איך
פיל רץ בעברית
הוא שיף לצד השני
עם הדגלים והמבצרים שלהם.

Y.M.H.A. – בית הנוער העברי.

לזכור את טהרן

אֵיךְ שֶׁהֵיְתָה תְּלוּיָה
בְּנִגְהַת הַחֲשֵׁמְלִי
שֶׁל הָרִי הַחֵימְלִיָּה – אֲנִי זוֹכֵר
אֶת חֲזִיוֹן הַוָּרָד.

כָּל הַיּוֹם הַתְּנוּסָס הַדָּגֵל שֶׁמַּעַל לְמַחֲנֵה הַצָּבָא, דְּרוֹמָה.

בְּמִלּוֹן הַשָּׂאחַ
הַמְּנַהֲלֶת – בַּעֲלַת רֹאשׁ-הָרַעַם – בְּכַתָּה עַל מַטְתָּה,
וְהַפִּיצָה חֲרָדָה וְזַעַם. פְּרִסִּית טְרָגִית
זַעֲזָעָה אֶת שְׂדֵיהָ – אוֹתָם מְכַלִּי מִיָּם יְקָרִי מְצִיאוֹת
אֵךְ שׁוֹם דָּבָר לֹא פָעַל כְּשׁוֹרָה.

הַכֹּל הָיָה תְּלוּי בְּתֵהֱלָה, בְּאַבְקַת הַתְּלוּי.

בְּרַעַשׁ מִפְתָּחוֹת
הָיָה פְּרָצָה דֶּרֶךְ הַמְּנַעוּל וּמִלֵּאָה אֶת חֲדָרֵי
מִלֵּא רֵיחַ הַגִּפְרִית, בְּשִׂרְבְּרָבִים –
בְּנֵי שְׂתִים-עֶשְׂרֵה כּוֹרְעֵי בָרֶךְ לְגִשְׁשׁ
אֲחֵר בְּרוֹז לֹלֵא צָנוּר בְּקִיר הַבְּלוֹקִים.

הִיָּה לִי רִגְעַ מְשַׁעֲשֵׁעַ
 לִיד הַנֶּהָר הַמִּיבֶּשׁ שֶׁל סְלָעִים. מְשַׁפְּחוֹת
 מְלָאוּ תוֹתִים לְתוֹךְ קַעְרוֹת גְּדוֹלוֹת
 מִתַּחַת לְעָלִים קְלוּשִׁים וּמְכֻסִּי אֲבָק.
 כָּל הַזְכָּרִים בְּחִלְצוֹתֵיהֶם הִלְבְּנוֹת
 נִגְרְפוּ לְקִרְאָתִי בִידִים שְׁמוּטוֹת. –
 יִכְלָתִי לְרֹאוֹת אֶת חֲבוּרֵי הַחוּטִים הַגְּרוּעִים
 עוֹשִׂים נִיצוּצוֹת בְּתוֹךְ רֹאשֵׁיהֶם.

כְּשֶׁהִבְקַעְתִּי לִי דֶרֶךְ בֵּין הַקוֹצִים –
 בִּינוֹת הַבָּאֲרוֹת הַמֵּתוֹת – פְּתָחִים עֲגֻלִּים
 צְרוּבֵי שָׁמֶשׁ בְּמֵאוֹרוֹת שֶׁל נֶחָשִׁים. –

מֵאַחֵר יוֹתֵר שְׁלֹשָׁה מְרֻצְדִּסִּים כְּרֻגְמֵי אֲבָנִים,
 חָלְפוּ לִידִי בַּעֲוִית יָדַי וּפְרָצוּפִים,
 בַּעֲיָפוֹת עַל פְּנֵי יָם אֲבָקָת הַטֶּלֶק.
 הַסִּימָנִים עַל לוחֹת הַרְשׁוּי שְׁלָהֶם
 כְּמוֹ חֲלָקֵי עֶקְרָבִים.

רִאִיתִי אֶת כָּל פָּרֶס
 כְּמִגְלָה טְחוּנָה עַד דֶּק
 בִּידֵי הָאֵל הַכוֹתֵב עָלֶיהָ
 אֶת הַתְּגִים הַזוֹהָרִים שֶׁל זֹרוּאֶסְטֶר,

אֶת כְּתָב הַיָּד הָרֵאשׁוֹנִי.

עֲזִים בְּסִמְרֻטִים חֲרוּכִים,
עֵינִים וְגִלְגָּלוֹת,
מִתְאַמִּים לְמַכּוֹת שֶׁמֶשׁ, הֶעִירוּ אוֹתִי,
וְאֲנִי עוֹשֶׂה מְרַחֵץ שֶׁמֶשׁ בְּאֶפֶר הַיָּרֵחַ
אֶחָת מֵהֵן הִפְכָּה לְאֵט-לְאֵט לְעֶדֶר עֲזִים.
יִדְעֵתִי שְׁאֲנִי נִמְצָא בְּאִיזוֹ מֵאָה סוּפִית.

וּמִסְבִּיב עֲמָדוֹ קוֹצִים מוֹזְרִים
בְּלְבוֹשׁ לֹא מִתְאַים
קִנְאִי מְדַבֵּר –
עֲסָקָנִים פּוֹלִיטִיִּים בְּמַדִּי קָרֵב כְּחָלִים
מִשְׁפָּטִים מִתְמַטִּים, גְּבִישִׁים תֵּלֶת מְמַדִּים
לְתַקַּע לְתוֹךְ הָאָוִיר
מִחֲסֵנִי אִי־יָאוֹת פְּרָגְמָטִיוֹת –

נְסוּגוֹתִי לְמִרְפֶּסֶת הַמָּלוֹן לְהִתְגַּלְגֵּל שָׁם
וְלִרְאוֹת אֶת הַקְּצִינִים, בְּמִרְחָק קִילּוֹמֶטֶר
מִתְרַגְּלִים אֶת סוּסֵיהֶם הַמִּישָׁנִים.

שֶׁמֶשׁ דְּהוּיָה בְּשׁוּלֵי סָגֵל
שֹׁחֶקֶה בְּשֹׁדֶה הַמְּגִנְטִי שֶׁל הַהָרִים.

וְנִמְלִי עֵנֶק פְּרֵה־יִסְטוֹרִיּוֹת רֶכֶבוֹ
מְטִילוֹת צִלָּלִים אֲרָכִים
יְצוּקוֹת בְּמִתְכַּת קָלָל (מִחֲסֶנֶת נֶגֶד הַקֶּרֶנֶה) –
דִּהְרוּ דֶּרֶךְ הָאָרֶץ בְּקִלּוֹת וּבְלִי עוֹצֵר
הִסְתַּעְרוּ עַל סֶפֶל הַקֶּפֶה שְׁלִי,
בְּדָקוּ אֶת הַכֶּתֶם.

לַעֲת שְׁקִיעַת שֶׁמֶשׁ
נַח דָּגֵל הַצֶּבֶא לְכַמָּה דְּקוֹת
אֲחֵר כֵּן הַחֵל לְזֶרֶם צְפוּנָה.

מִצָּאתִי רֶצֶד מַיִם
שְׁאֵיכְשֶׁהוּ הַתְּגִנְבוּ,
מֵאֵם הַשְּׁלָגִים הַגְּדוֹלָה, בְּחֻצֵי הַדֶּרֶךְ לְרִקְיעַ,
שׁוֹתֵתִים וּמִשְׂרָבִטִים אֶת שְׁאֲרֵיתָם הָאֲחֵרוֹנָה
כְּדִי לְהִיטִיב עִם גִּנֶּת עֶרְב־רֹב,
בִּצֵּל אֶפְרוֹרִי שֶׁל עֲנָפֵי הָאֶפְרָסֶק,

הַזְרֵמָה הַקִּטְנָה וְהַעֲרָמָה נִרְאָתָה כְּמַעֵט מְסֻכָּנָה

בְּעוֹד עִיר הָעָרֶב
שִׁקְעָה לְתוֹךְ קוֹל תְּפִים מְעֻמָּעֵם
שֶׁל כְּבִשָּׁן תַּת־קֶרֶקְעִי.

וּמַעֲלִיָּה פְּרִיחַת הָאֲבָק שֶׁל הַמִּדְבָּר,
אֲבָךְ הַנֶּפֶט, מְהוֹמֵת הַטֶּרֶנְזִיסְטוֹר,
עֲבוֹ אוֹר רַעַם בְּצִבְעֵי וָרֹד כֶּהָה.

זֶרְעֵי אֶלְפִי שְׁנוֹת קוֹל
מִלְמוּלִים רִדְיוֹאֲקֻטִּיבִיִּים עַד נִקְנֹת הַהֶדְלָקָה.

הַמְּמַחָה הָעוֹלָמִי לְאַמְנוֹת הָאֶסְלָאם
מִבְּצִיץ בְּעַד הַמִּיגְרָנָה,
בְּעוֹדוֹ מְמַצֵּץ יוֹגוּרֵט מִכֶּף,
מְחִיךְ עַל חִיּוּכֵינוּ
תֹּאֵר אֶת רִקְוֹדוֹ בֵּין רִקְנָנִים
אֲשֶׁר, בְּמוֹ יְדֵיהֶם, עֲרָפוּ אֶת רְאשֵׁיהֶם עֲצָמָם,
וְהַמְּשִׁיכּוֹ לְרִקְדָּה עִם רְאִשֵׁיהֶם
(אֲבָל רַק אֱלֹהִים, כֵּן אָמַר, יוֹדֵעַ לִבְרָא שְׁפָה).

עֲתוּנָאִים מְגֹשִׁים עַל מְגֹשֵׁי שְׁתִּיקָה,
אֲפִים חֲתוּכִים לְאֶרֶץ,
אֲזֵנִים וּשְׁפָתַיִם כְּרוֹתוֹת. –

בְּרָגַע סְחָרָחַר
חֲבֵרְתִי לְכָבוֹד רִקְדָּנִית הַבֶּטֶן
הִיפָה, הִנְחָשִׁית וְהִגְבוּהָהּ מִכָּלֵן
(אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִסְכִּימָה לְרַקֵּד
עַל שְׁלַחְנִי, אוֹ לְנָשֶׁק אוֹתִי מִבַּעַד לְצַעֲיפָה,
וְאֵף עַל פִּי שֶׁהִבִּיעָה אֶת מִשְׁאַלְתָּהּ
רַק בְּאִמְצָעוֹת הַמְתוֹפֵף הַקָּרְבִּי הַלְבוּשׁ מִסְכָּה שֶׁל שֹׁד).
חֲבֵרְתִי צָרוּר,
מִיָּן בָּלוֹן נִפּוּחַ וְזוֹהָר שֶׁל פְּרָסוּם
בְּסִגְנוֹן עָטָר.

עֲקֵבְתִי אַחֵר עֲצָמִי כְּשֶׁאֲנִי מֵתְרַגֵּם
עַל יְדֵי הַמְתוֹפֵף
לְתוֹךְ צֶלֶה הַזּוֹרֵם הַמְצָלִיף –
אוֹתָן עֲרֵבֶסְקוֹת שֶׁל הָאֵל –

אוֹתוֹ מַעֲיֵן קוֹצֵנִי.

הערות ומראי מקום (למדור "יהודה עמיחי")

ריינר מריה רילקה (1875-1926)

משורר אוסטרי, יליד פראג. מגדולי המשוררים של תחילת המאה העשרים. התרגומים נדפסו ב'מבואות', שנה שלישית, חוברת 3 (27), ב' כסלו תשט"ז, 5.12.1955, עמ' 8.

יום סתיו | כותרת השיר במקור: Herbst. עמיחי הכניס שינויים קלים בחלוקת השורות בין הבתים ביחס למקור.

שיר ערש | Schlaflied. השורה האחרונה, "עם המון כוכביות ומר", בתרגום מילולי: "עם שפע מליסה וכוכביות אניס".

תרגיל ליד הפסנתר | Übung am Klavier.

פאול צלאן (1920-1970)

משורר ומתרגם יהודי, יליד בוקובינה (אז ברומניה והיום באוקראינה) וניצול השואה, שהיגר אחריה לפריז. מגדולי המשוררים של השפה הגרמנית בעשורים שאחרי מלחמת העולם השנייה.

התרגומים נדפסו ב'למרחב', "משא לספרות, אמנות וביקורת", כ"ח בתשרי תש"ל, 10.10.1969, עמ' 7, לרגל ביקורו של המשורר בארץ. בראש התרגומים נכתב: "אורח בישראל" ובשוליהם: "פאול צלן המבקר עתה בארץ, נחשב לאחד המשוררים הטובים ביותר בשפה הגרמנית ולבעל העוצמה השירית המרוכזת ביותר בין הכותבים בלשון זו. בשיריו האחרונים הגיע צלן לצמצום מפתיע שיש בו כוח נפץ פנימי עד כי אף הפסיק והנקודה מהדהדים בכוח מתח שירי. פאול צלן, יהודי, יליד בוקובינה, עבר את אימי השואה וחי כיום בפאריז. שירו על השואה 'פוגת המוות' ניתרגם להרבה שפות ובתוכן לעברית (בתרגומו של ה. בנימין והופיע בדו־ירחון 'אמות')."

בביקור נקשרה כידוע ידידות בין צלאן לעמיחי, וכבר נכתב על כך בהרחבה. ראו בין השאר רשימתה של חנה עמיחי, שסיפרה בה על מעורבותו של צלאן בתרגומים שהעמיד עמיחי לשיריו ("הקפיצה שבין העדיין והכבר לא", 'הארץ', "תרבות וספרות", י"ד בניסן [ערב פסח] תשע"ב, 6.4.2012, עמ' 6). תרגומי עמיחי נמנים עם ראשוני התרגומים מיצירת צלאן לעברית.

מנדוּרְלָה | Mandorla, מספרו 'שושנת שום איש', 1963.

והיִפָּה | Und das schöne, מספרו 'מסך אל סף', 1955.

[דו־בֵּיתִי אֶתָּה] | [Zweihäusig, ewiger, bist du], מספרו 'שושנת שום איש', 1963.

[לֵעֵת מִשְׁתָּה יֵין] | [Bei Wein und Verlorenheit], מספרו 'שושנת שום איש', 1963.

בתרגום כפי שנדפס בעיתון הווחו שלא לצורך כל השורות מן השלישית ואילך; ובטעות השתרבבה שורת סיום, ודאי משיר אחר: "בּוֹאִי, הֶהוּבְתִי" (כך במקור).

נלי זק"ש (1891-1970)

משוררת ומחזאית יהודייה-גרמנייה, כלת פרס נובל לספרות בשנת 1966 (לצד ש"י עגנון). ברוב שירי זק"ש שורת השיר הראשונה היא הכותרת, ולהפך. אף על פי כן שני התרגומים האחרונים כאן מפרי עטה נשאו במקור כותרת על פי פתיחתם, שניתנה בהכרח על ידי עורך מדור הספרות והושמטה כאן.

בכרססת גנזים שויך לעמיחי תרגום לשיר מאת נלי זק"ש, "כל העולה מן האדמה" ('הארץ', "תרבות וספרות", 14.4.1961, עמ' 10, בחתימת י.ה.). יש להניח שמדובר ביעקב הורוביץ, עורך המוסף אז, שגם תרגם מאמר על אודותיה ב'מאזנים' בתקופה ההיא. ראו גם: ידידיה פלס, "נלי זק"ש בעברית: ביבליוגרפיה של תרגומים מיצירתה ולמאמרים וכתבות אודותיה", 'יד לקורא', כרך כא, חוברת ג-ד, כסלו תשמ"ה, עמ' 121-127.

[אן מי הריק] | Wer aber leerte den Sand aus euren Schuhen. התרגום נדפס בספרה של זק"ש 'אלי' – מחזה מסתורין על ייסורי ישראל ומבחר שירים' בעריכת משה שפיצר, תרשיש, 1967, עמ' 74. השיר נדפס בספר ביכוריה 'במשכנות המוות' (In den Wohnungen des Todes), 1947.

[לשוא / נשָׁרְפִים הַמִּכְתָּבִים] | Vergebens / verbrennen die Briefe. התרגום נדפס בספר שערך שפיצר, עמ' 130-131; השיר נדפס בספרה 'מסע עד לא עפר' (Fahrt ins Staublose), 1961.

בַּמְנוּסָה | In der Flucht. התרגום נדפס ב'מעריב', 'ספרא וסייפא', י"ז בשבט תשכ"ח, 16.2.1968, עמ' 18. השיר נדפס בספרה 'מנוסה ותמורה' (Flucht und Verwandlung), 1959.

בא אחד | Kommt einer. כנ"ל.

אינגבורג בכמן (1926-1973)

משוררת, סופרת ומסאית אוסטרית.

התרגומים נדפסו ב'הארץ', "תרבות וספרות", ט"ו באדר תשכ"ד, 28.2.1964, עמ' 10. שני השירים נדפסו בספרה 'קריאה לדב הגדול' (Anrufung des großen Bären), 1956. ימים בלבן | Tage in weiss. לאחר המילה "תמימות" לקראת סוף בית ב הופיע במקור סימן קריאה. השחף הוא במקור אלבטרוס. שתי השורות האחרונות ניתנו במקור כשורה אחת ארוכה שבסופה סימן קריאה. תמונת לילה רומית | Römisches Nachtbild.

מרטין בובר (1878-1965)

חוקר ופילוסוף יהודי-אוסטרי. פעל בקרב קהילות יהודיות וחינוכיות בגרמניה ובישראל. פיתח את זרם הפילוסופיה הדיאלוגית והשפיע רבות על המחקר הפילוסופי בארץ. התרגום נדפס ב'מעריב', 'ספרות, אמנות וביקורת', כ"ה בתשרי תשל"ח, 7.10.1977, עמ' 37; שב ונדפס בעיתון החד-פעמי 'שבת שירה', יוני 1986, עמ' 3. לפרסום הראשון נלוותה ההערה הבאה: "שירו של מרטין בובר נתפרסם בגרמניה לפני תשעים שנה, בהיות

מחברו בן תשע-עשרה. השיר הובא למערכת המוסף לספרות על ידי גב' ב. כהן מפאריס, בעת ביקורה בארץ בקיץ השנה, והוא מתפרסם עתה לראשונה בנוסחו העברי".
שם השיר במקור: Jugend. לימים נכלל במהדורת כל כתבי בובר בגרמנית בהוצאת Gütersloher, 2016, כך 7, עמ' 70.

רוברט גרייבס (1895-1985)

משורר וסופר בריטי. פרסם יצירות רבות ובהן רומנים היסטוריים, קובצי שירה וספרי הגות ומחקר.

התרגומים נדפסו ב'למרחב', "משא לספרות, אמנות וביקורת", כ"ח בשבט תשי"ט, 6.2.1959, עמ' 5, לרגל ביקורו של המשורר בארץ. לצד התרגומים נדפסה רשימתו של מאיר מינדלין "רוברט גרייבס המשורר". התרגומים שבו ונדפסו עם מותו של גרייבס: 'דבר', "משא", א' בטבת תשמ"ו, 13.12.1985, עמ' 19.

הניצול מן המערכה | The Survivor. במהדורת כל שיריו Robert Graves, *Collected Poems*, (1959) – עמ' 439.

מונים את הפעילות | Counting the Beats, שם, עמ' 429.

הווארד שוורץ (נולד ב-1945)

משורר, סופר ועורך יהודי-אמריקאי.

כל השירים נדפסו בספרו של שוורץ *Vessels*, 1977. בגב הספר ניתנה "הסכמה" (endorsement) מאת עמיחי.

קול קריעה | The Sound of Tearing. במקור, בראש השיר הקדשה: For Lucien Stryk. התרגום נדפס ב'מעריב', "מעריב של חג", מוסף לדברי ספרות, ט' בתשרי [ערב יום הכיפורים] תשל"ט, 10.10.1978, עמ' 38.

הנשארים לפליטה | Survivors. תרגום זה והבא נדפסו ב'מעריב', "ספרות, אמנות, ביקורת", כ"ו בתשרי תשל"ט, 27.10.1978, עמ' 37.
עשיית חשבון | Reckoning.

דניס סילק (1928-1998)

משורר, מחזאי, עיתונאי ומתרגם ישראלי. נולד באנגליה וכתב בשפה האנגלית. עלה לארץ בשנות העשרים לחייו.

כל השירים למעט אחד שצוין בהמשך נדפסו בספרו *The Punished Land*, 1980. במרתף | Graftings, I. התרגום נדפס ב'הארץ', "תרבות וספרות", ב' בכסלו תשכ"ו, 26.11.1965, עמ' 15.

תקרית גבול באבו תור | טרם אותר מקום הפרסום הראשון.
השיר של ורדה | Prologue. התרגום נדפס ב'עכשיו', גיליון 29-30, סתיו תשל"ה, 1974, עמ' 19; שב ונדפס ב'כל העיר – ירושלים', ט' בתשרי תשמ"ד, 16.9.1983, עמ' 60.
ברחוב | In the Street. התרגום נדפס ב'עכשיו' (הפרטים לעיל), עמ' 19.

מתוך טריפון | V, Here Is the Washing Place, התרגום נדפס ב'עכשיו' (הפרטים לעיל), עמ' 19-20.

Y.M.H.A. בירושלים | V, The Y.M.H.A. Guide to Jerusalem (Second Edition), Jerusalem. התרגום נדפס ב'עכשיו' (הפרטים לעיל), עמ' 20.

טד יוז (1930-1998)

משורר, מתרגם וסופר ילדים ממוצא אנגלי. היה למשורר לאומי של הממלכה המאוחדת משנת 1984 עד למותו.

"לזכור את טהרן" נדפס ב'עתון 77', שנה ז', גיליון 37, שבט תשמ"ג, ינואר 1983, עמ' 11. שם השיר במקור: Remembering Teheran. נראה שהשיר נדפס לראשונה כאן: *London Review of Books*, Vol. 4, No. 15, 19.8.1982 – ואם כן התרגום נדפס חודשים ספורים בלבד לאחר הופעת השיר בדפוס.

תרגומי שירה נוספים שאותרו ושלא נכללו כאן

יהודית הרצברג, "אחר הקרב", 'מעריב', "ספרות", כ"א בשבט תש"ן, 16.2.1990, עמ' 5. התרגום הופיע ערב פתיחת פסטיבל המשוררים בירושלים, בין השאר בהשתתפות המשוררת ההולנדית.

הרולד שימל, "קונסטרוקציה: אווה ב/בלי ביקיני", 'קו', כתב עת – אמנות וספרות – צורות ותכנים חדשים, חוברת 4, 1966, עמ' 24-27. בהערת המערכת בפתח הגיליון נכתב שהשיר תורגם במשותף בידי עמיחי ואריה זקס (זקס תרגם שם שירים נוספים מאת שימל).